

S ł o w o

o stosunkach handlowych mieszkańców Scytyi zachodniej w wiekach przed Chrystusem, ze względu na stanowiska żeglugi na rzece Sanie, a w szczególności

BEZAJSK.

przez

Jana Konrada hr. Załuskiego.

„Ja zawsze utrzymywać będę: że pamiętniki, w nazwiskach miast i okolic dotąd znajdujące się, najlepšíj fruność rozwiążą.“

Ks. Hug. Kollataj: „Badania historyczne“
Tom III. str. 433.

„Lubo zadaniem dziejów jest: przekazywać potomności rzetelną wiadomość o minionych wypadkach, i jak ów wieszcz powiedział: „dawać sąd o przeszłości“; ma się to orzeczenie jednak raczej rozumieć o dziejach mniej lub więcej oświeconej społeczeństwa, której koleje: pomyślność lub niedola, mogą być dla przyszłych pokoleń pouczające albo ciekawe — niżeli o mniej zajmującej i pożytecznej dla nich historii narodów barbarzyńskich, nieobeznanych z sztuką pisania — a przeto kreślonej nie przez one same ale zwykle przez obcych po krótko i to z domysłu lub przypadku w dużo późniejszych od wydarzenia się opisywanych wypadków wiekach. Jeżeli atoli w obec takich okoliczności niełatwo jest rozbadywać w zupełności innej dobie, zatem z uchyleniem od wyobrażeń współczesnych i własnego wpatrywania się, wypadki zamierzłej przeszłości, o których nas doszły, w najlepszym razie, głuche lub niepewne tylko, pokryte pomroką fałszu albo przeobrażone w baśń wieści; toć jeszcze nierównie trudniej wypadnie kreślić niejako trafunkiem postaci dawnych narodów i krajów, i odszczególniać krytycznie ich względne znamiona na polu, na którym prawie żaden z starożytnych pisarzy nie odstąpił nam w drodze intuicyjnego dochodzenia właściwych, mogących wyświecić całość przedmiotu szczegółów i faktów. Gdzie wszakże, skutkiem podobnego uprzedniego lekceważenia osnowy dziejowej, zbywa na dostatecznych, zdołających pojąć widokrąg obecnego rozpoznawcy, materyałach — gdzie więc rzecz, wchodząca w zakres jego badania, niedozwala, z powodu dotychczas pobieżnie, nawiasowo lub stronniczo uskutecznionego podejmowania swej treści — rozwinięcia uzasadnionych obszernych wniosków; tam zadaniem ostatniego dostrzegacza być musi: poprzestać na lada okruszynie zronionej z plonu pism starożytnych i dobyć z jej szczupłego wątku ostrożnym roztrząśnieniem wyniki, mogące posłużyć za pewnik w obrębie dalszych spostrzeżeń.

My też, przechodząc do rzeczy zakreślonego przez nas rozbioru, czynimy tę uwagę: że i nam trudno było rozbadywać okres dziejowy, zaszyły w pierwotnej, niemal przeddziejowej dobie. Z tego powodu właśnie musimy poprzestać w tej mierze na rozsnuciu drobnych, przez starożytnych pisarzy nam przekazanych dat w przypuszczalne na szali baczności sądu o ich istocie i donośności wyniki.

Zamierzwszy sobie, najściślej obstawać przy prawdzie; przystępujemy ninie do wygłoszenia godła naszego, które streszczamy słowami niepochybnego prawidła:

„Providenti curā cavebis.“

Według podania najdawniejszego z dziejo- i ziemio-pisarzy, którego pisma nas doszły — „ojca dziejów“, Herodota 1) który, co się tyczy zbadania siedlisk mieszkańców północnej Europy, miał z pośród wszystkich — nawet późniejszych greckich i rzymskich

pisarzy, najobszerniejsze lubo nie ze wszystkim jasne wiadomości; mieszkali w wiekach dawnych, około niespełna pięćset lat przed narodzeniem Chrystusa, na górnym dorzeczu Dniestru i u źródeł Bohu tj. na obszarze, gdzie niedawno temu mieściły się dwa województwa byłej Rzeczypospolitej: Ruskie i Podolskie — tak nazwani „Halizonowie“, 2) naród wspólny z Scytami wyznania i obyczaju, słynący u Greków z znamienitej hodowli pszczoł. 3) Sama nazwa „Halizonów“ naprowadza na jej belleński pierwiot $\delta \alpha \lambda \gamma \alpha \lambda \acute{o} \varsigma$ = sól, wskazujący jawnie znaną snadź pod owe czasy u obcych zasobność podgórze zadniestrskiego w tyle szacowny twór krystaliczny. Miano to musiało być ugruntowane na iście rodzimej podstawie; skoro go czas zagładzić nie potrafił, tak dalece: iż się jeszcze dzisiaj utrzymuje w nazwie teraz podupadłego miasta Halicza nad Dniestrem, niegdyś sławnej siedziby książąt ruskich i arcybiskupów halickich, później grodu w ziemi halickiej. Od nazwy tego starożytnego miasta poszło nazwanie księstwa Halickiego w Czerwonej Rusi, a dalej, utworzonego w jego ślad, jak wiadomo, królestwa Galicyi . . . .

Powyżej (ma się rozumieć w szerokości północnej — w abrysie, 4) na którym północ jest u wierzchu) tj. na północ od narodu „Halizonów“ — zatem w obrębie województwa Bełzkiego, części Wołyńskiego i ziemi Chełmskiej w byłej Rzeczypospolitej, siedzieli Scytowie rolnicy. 5) — Po za „Halizonami“ 6) czyli mieszkańcami krainy równie jak i po za „Scytami rolnikami“ Halickiej mieszkali, za świadectwem tegoż Herodota, aczkolwiek niewiadomo w jakim od

2) *A Borysthenitarum emporio, quod in medio maxime universae orae maritimae Scythiae situm est: ab hoc, inquam, primi Callipidae habitant, qui sunt Hellenes Scythae. Tum super his altius populus, qui vocatur Halizones. Hi atque Callipidae in caeteris quidem Scytharum instituta sequuntur, frumentum vero et serunt et comedunt, itemque cepas, et allium, et lentem et milium.* (Herodoti: „Musaev.“ Londini, 1679; edit. Thom. Gale. lib. IV. caput 17. et 52.)

3) *Hymettus pastiones habet apibus omnium aptissimas. quaeque solis cedunt Halizonum pascuis. Apud Halizones certe adeo mansuetae sunt apes. ut cum hominibus una pabulatum exeant, ac libere ragentur, quippe quae alvearibus nullis continentur: passim vero opus faciunt, illudque ita concretum, ut mel a cera nequeas sejungere.* (Pausaniae: „Graeciae descriptio.“ Hancoriae. 1613. fol. pag. 60. In Atticis, lib. I. cap. 31.) — Może ztąd poszła nazwa „Halictus“ pewnego gatunku pszczoł, którą wedle entomologisty Latreille stanowią rząd 6. działu I. — wedle Okeny zaś w ogóle jeden z głównych gatunków pierwszego działu (a) pszczoł, mającego nomenklaturę: Grabbienen i Afterbienen.

4) *Mr. Gatterer n'a point douté, qu' Hérodote n'ait eu sous les yeux une espèce de carte, dont l'usage était en effet connu de son tems, et deait l'être surtout des Grecs de Scythie, sans cesse obligés à faire de longs voyages. en des pays peu connus et peu habités.* (Jean Polocki: „Histoire ancienne du gouvernement de Podolie. Petersburg 1805. p. 2.)

5) *Supra Halizones, Scythae habitant aratores; qui frumentum serunt, non in cibi usum, sed vendendi causa.* (Herodot. Ibidem.)

6) W niektórych rękopisach i wydaniach „Muz“ Herodota, zachodzą w czytaniu i pisaniu imienia „Halizonów“, warianty, Αλαζωνες , Αλαζώνες , Αλιζώνες , Αλαζόνες . Że wszelako Αλιζώνες czytać należy, poświadcza ustęp z pism Strabona, gdzie tenże wydrwiwając Herodota i dwu innych pisarzy (którzy snadź także o „Halizonach“ wzmiankę czynili), poczytuje ich podania o Scytach za bajki, temi słowy: „*Hellanicus, Herodotus et Eudoxus nugis nos onerantes, Scythas quosdam Halizonas supra Borysthenem, Callipides, aliaque id genus nomina conficta perhibuerunt.*“ Strabo: *Geographia. Tom. II. lib. XII.*)

Der Alaxonen gedenkt ausser Hellenikos und Herodot Niemand (sic). Ihr Name hat griechische Färbung, und da in einigen Handschriften Alizonen gelesen wird, zaudere ich nicht mich für diese Form zu entscheiden. (Dr. Karl Neumann: *Die Hellenen im Skythenlande. I. Band Berlin. 1855. s. 219.*)

1) *Comme Hérodote est le plus ancien des historiens grecs, dont les écrits soient parvenus jusqu'à nous: Cicéron l'appelle „le Père de l'histoire.“ (Dictionnaire historique. 7. edit. 8. Tome IV. Caen et Lyon, 1789. art. „Hérodote.“)*

Rok urodzenia Herodota nie jest dokładnie wiadomy; jedni podają: iż urodził się w r. 484 przed narodzeniem Chrystusa — inni zaś: że w r. 429. (2. r. LXXIV. olimpiady; r. 3571. od stworzenia świata; r. 271. od założenia miasta Rzymu) naszego czasoliczku. Miejscem urodzenia jego było miasto Halikarnass w Azji Mniejszej.

nich oddaleniu — w stronie względem „Halizonów„ i Scytów rolników“ północnej — tak nazwani „Neurowie 7) nie policzeni w poczet narodów Scytom podobnych. Ci „Neurowie“ nie przebywali, tak Herodot twierdzi, na dorzeczu Dniestrowem; ale na dorzeczu rzek innych, w tyle źródłowych przypliwów Dniestru początek biorących. Dniestr wynikał natędy z ogromnego bagna, 8) zapelniającego, jak tego są w rozległych okolicznych nizinach niezaprzecone ślady, całe pobrzeże jego w dzisiejszej zaległej oparzeliskami lub stawami Samborszczyźnie i w obwodzie stryjskim. 9) Nie potrzeba dowodzić: że po za tak szczegółowo, w dziele greckiego ziemopisarza wyszczególnionemi źródłowskimi Dniestru, wypływającymi, jak wiadomo, na gruncie byłej ziemi Przemyskiej 10) — w stronie (względem górnego dorzecza tej rzeki) północnej; niema innego dorzecza, krom dorzecza środkowej Wisły, i wpadających do niej od prawego brzegu przypliwów, jako to: Sanu, Wieprza, Buga i Narwi. — W miarę więc opowieści tego pisarza, przypadłaby dziedzina wyrażonych „Neurów“ na ten obszar właśnie, który wymienione rzeki swemi przypliwami skrapiają. Śledząc pamiętnika owego narodu „Neurów“, jak słaszna, w nomenklaturach miejscowości i okolic w obrębie sieci powyżej wskazanych dopływów obecnie albo notorycznie niegdys istniających, przychodzimy najpierw do uzasadnienia dotyczącego etymologicznego pewnika. — Z przyrównania brzmień samogłoskowych mowy helleńskiej do tychże brzmień w narzeczach słowiańskich, czudzkich 11) i bałtyckich, 12) w której-to troistej grupie języki dotąd używane u autochtonów dorzeczy Wisły, Niemna, Dźwiny południowej i Narwi północnej się mieszczą; wynika spostrzeżenie: iż właściwa Grecyznom dwugłoska „eu“, 13) jest narodom wyżej pomienionych trzech systematów językowych zupełnie obcą. Nie można zatem rzeczony dwugłoski „eu“ w piśmie i brzmieniu greckiem za nie innego pożytywać: jeno za przedrzeźnienie czysto samogłoskowego brzmienia „u“, 14) właściwego tamym narzeczom, na oddanie którego Hellenom graficznego znaku niedostawa. 15) Ponieważ „u“ jest pochodnikiem samogłoski „o“, która

kombinacja się najdokładniej u Słowian polskich, rozsiadłych dzisiaj na środkowym dorzeczu Wisły, w pokrewnym tamym złożonym brzmieniu „ó“ objawia; więc godzi się uważać samogłoskę „u“ oraz pokrewne jej „ó“, za prosty i przyrodzony źródłotwór — grecką dwugłoskę „eu“ w tym razie zaś, za perypetyczne odbicie samorodnego brzmienia. 16) Za pochopem tego spostrzeżenia nastęrcza się wposzczególniej wynikłości przekonanie o wpelnieniu, pod wpływem przeistaczającego zwykle imiona obce helleńskiego pióra 17) — owej połowicznej samogłoski „e“ w dwugłoskę nakreślonej u Herodota nomenklatury „Νευρι“: zacem się rozumie: że kędykolwiek ziemopisarz grecki wyraz „Νευρι“ kładzie, takowy po naszymu „Nury“ czyli Nóry czytać się powinien. Pierwiastkiem tego imienia jest wyraz „nór“, który w języku Mongolskim „jezioro“ oznacza. 18) Jakoż w samej rzeczy nachodzi się w Mongolii chińskiej obszerne jezioro pod nazwą „Koko nór“, co u nas „sine jezioro“ znaczy. W Mongolii rosyjskiej zaś, na Sybirze podle granic Chin — w posród pasma gór Altajskich, jest jezioro, z którego rzeka Bija wypływa, zowiąc się: „Allyn nór“, po naszymu „Złote jezioro.“ Dostrzeżenie tej okoliczności dało powód: że filolog czesko-słowiański Jungmann 19) pożytyuje rzeczownik mongolski „nor“ za pierwiastek znamionujący w ogóle „zagłębienie.“ z którego poszły wyrazy słowiańskie: nora, 20) norec czyli: norek, 21) nór czyli: nóraownik, noře, 22) norec czyli: norek (nurek), 23) nartaun. 24) nurl (nurla), 25) narsac, noriti, (nurzye), nurtować i tp. Uczony ten równa pierwiastek „nor“ w odnośnem do okoliczności jego pojmoowania u Mongołów znaczeniu, oraz stosownie do odbijania czyli powtarzania się tegoż znaczenia w dotyczących wyrazach słowiańskich; z podobną onemu brzmieniem i przybliżonem pojęciem helleńską partykulą „νεροθες“ (po łac. *infra*), która u nas zarówno zgermańskiem, jej prawie równobrzmiennem „neer“ (po górno-niemiecku „nieder“), przysłówkiem „poniżej“ się tłumaczy. — Pierwiastek „nor“ zawarty w imieniu narodu „Nórow“ ma głębokie znaczenie. Wskazuje on kraj wklęsłego czyli jak mówiem zapadłego, tj. pogrążonego w obniżenia czyli zagłębienia ziemskiego tła, położenia, który w miarę istotnego zakłęśnienia powierzchni, zwykliśmy zwać podmokłym — który przeto, na skutek nagromadzonej mnogości zle-

7) *Super his (Scythia aratoribus) „Neuri“ habitant. (Herodotus: Ibidem.)*

8) *Ex fluvio ergo, qui apud Scythas sunt, unus est Ister. Post hunc Tyras, qui ab Aquilone means ortum trahit ex ingenti palude, qui Scythicam terram a Neuride separat. (Herodot. Musae. lib. IV. pag. 240 et 241. n. 49. et 51.)*

9) Cała dolina Dniestru od Hordyny i Koniuszek począwszy, aż do Niż iowa, jest zamieniona częścią w podmokłe łąki, częścią istotnem bagniskiem, które zajmują obszar, około 16 mil kwadratowych. W czasie wezbrania, wznosi się powódź z największą szybkością i zamienia tę całą przestrzeń w jedno wielkie jezioro. Trzy do czterech razy na rok bywają takie powodzie, 2) a niekiedy i częściej; w czasie lat słotnych stoi cała okolica po tygodniu pod wodą. (Wine. Pol., „Rzut oka na północne stoki Karpat.“ Dod. nadzw. do Nr. 55. Gaz. Lw. z r. 1842. — C. d. art. I. st. 2.)

2) Wielą łożyskami przecięta ziemia, po której rzeki płyną, przemawiać zdaje się: iż były czasy, gdzie siła oraz mocnym wód nawatom, oprzeć się nie mogła; że też rzeki, całe wsie, do ostatniej pustoszły chaty. (J. L. Czerwiński: Okolice Zadniestrska. Lwów. 1811. s. 26.)

10. Dniestr wynika z dwu źródłowych przypliwów: 1. Właściwego Dniestru czyli Dniestrzyka wychodzącego ze stoków podle wsi Wołczy górnej — na gruncie byłych ziem Przemyskiej i Sanockiej; 2. Z rzeki Strwiąża, mającej swe stoki podle miasteczka Ustrzyk, na gruncie byłej ziemi Przemyskiej.

11) Nazwa „Czudów“ odpowiada, według najnowszych badań, w zupełności mianu „Scytów“ u starożytnych. — W poczet narzeczy „czudzkich“ liczą się języki: finlandzko-lapoński, mordwieński, permski, syrjeński, czeremski, czuwaski, 2) woguński, wotyacki-estoński i węgierski — wszystkie, krom węgierskiego, w północnej Rosyi: nad Bałtykiem, morzem Białem i w krajach nadwołżańskich 22)

2) Ten ostatni nie zupełnie.

22) Należące także do tej grupy języki kuroński i liwoński, utrzymują się wprawdzie w dwu zakątkach nad morzem Rzykiem, ale są już na wygaśnięciu.

12) „Bałtami“ nazywamy, rozumiećmy najsluszniej, pierwotnych mieszkańców półwyspu Bałty w wschodnich Prasiach, od których przymiotnika „bałtas“ (biały), poszła nazwa „Bałtyku“, niby: morza białego — Do narzeczy bałtyckich należą języki: staro-pruski, hierulski, żmudzko-litewski, łotewski, mieszczące się, oprócz wygasłego hierulskiego, tuż na pomorzu Bałtykiem; na linii od Królewa aż do Dorpatu.

13) Ma się rozumieć: według wymawiania Erazma Roterdamczyka.

14) *Von den Verbis auf ów findet man bei Herodot und andern häufig eu gegen die Analogie, statt des aus oo kontrahierten ou. (Dr. Phil. Bullmann: „Griechische Sprachlehre.“ I. Band S. 501 et 502. Ann. 10.)*

15) *Die Griechen unterschieden nemlich in den gangbarsten Dialekten den Ton u nicht von den verwandten Tönen o und ü. Für diese hatten sie Zeichen (o, u;) für jenen nicht, ausser wenn er lang war,*

denn in diesem Falle wählten sie zu dessen Bezeichnung die Vereinigung jener beiden Töne, ou (Dr. Phil. Bullmann: Ibidem. S. 21. art. 2.)

16) *Zwei Vokale gehen in einen verwandten langen Laut über: und zwar entsteht gewöhnlich (omissis) ou aus eo. (Dr. Phil. Bullmann: Ibidem S. 105. b)*

Auch haben die Jonier und Dorier eine eigene Kontraktion von eo in eu. (Ibidem. S. 109. Ann. 10.)

Blizki stosunek obu tych głosek wydatnia nawet w nowożytnych językach równo-brzmiennosc francuz. eu i oeu z germańskiem i czudzkim ö.

17) *Parcendum antiquis, quod licet quandoque diligentiam adhibuerint, eodem tamen sono, et integris litteris nomina propria exprimere non potuerunt. Vel quod ipsi narrantes jam nomina alteraverint, vel, quod ipsa bene prolata suis characteribus scriptores explicare, non potuerunt. Sic Herodotus lib. 3. cap. 115. audivit Radun fluvium ad extrema Europae fluere, ibidemque succinum collegi; sed quia narrans, pro Radun, 2) Eridanum dixerat graece. Herodotus poelicum esse signum, credidit. (Stanisl. Kleczewski, „Lechus.“ Olomue. 1774. 4. pag. 74.)*

Herodot hatte eine entschiedene Neigung, den barbarischen Worten, so weit es möglich war, ein griechisches Gewand anzuhängen. (Dr. Karl Neumann: Die Hellenen im Skythenlande. I Band. Berlin. 1855. S. 175.)

2) Radunia. Rzeczka wychodząca z jeziora Raduni w b. województwie Pomorskiem, wpada podle Gdańska do Mottawy.

18) *Es ist zu bemerken, dass im Mongolischen der aspirierte Gaumenbuchstabe in der Mitte des Wortes bei der Aussprache sehr häufig ausgestossen wird und eine Zusammensetzung eintritt; in den westmongolischen Dialekten, wie im Kalmükischen, geschieht dieses auch in der Schrift fast regelmässig, z. B. achola — oola Berg. naghor — nor See, khagan — khan Fürst, bughurul — burul — grau u. s. f. (Ebenselbst. s. 185.)*

19) *Znomená něco hlubokého (Jos. Jungmann: „Slovník česko-německý.“ — Díl II. Praha 1836. 4. art. „Nor.“)*

20) U Rosyan: pieczara lub dziupla; u Polaków (nóra) podziemna jama zwierząt; u Czechów: jama; u Słowiaków: studzienka.

21) U Czechów: gatunek Kuny wydrowatej, zagrzebującej się na kępacz, w śród trzęsawisk; po niemiecku: die Sumpffotter.

22) U Czechów: glčbia, otečláň.

23) Po łacinie: mergus merganser.

24) Po łacinie: tarsinus; po niemiecku: das Flussthier.

25) U Czechów nurla: prąd najgłębszy.

wisk, jezior, topieliszcz, bagien i rzek, zasilanych zwłaszcza raznie nieustannymi roztopami chłodnego i wilgotnego podniebia, urze- czywistniał w swej postaci domniemanie znacznie. Nazwa ta prze- szła, w sposób może niewłaściwy, ale względnie okoliczności uży- czania imion narodom, indywidualom i rozlicznym przedmiotom miej- scowym, jak doświadczenie uczy, częstokroć logicznie się prakty- kujący — na naród, który w owym przepadlistym, w wodach po- burzonym kraju przemieszkował. Ztąd tedy nomenklatura „nor“ w przetworzonym imieniu „Nórów“ stała się w szczególności mianem narodu przebywającego po prawym brzegu Wisły, na jej środko- wem dorzeczu, wśród mokrzysk i błot. Idąc w trop tego imienia z odniesieniem jego brzmienia do pierwiastku „nor“, znajduję w ob- rębie pomienionej przestrzeni a mianowicie dorzeczy dwubocznych dopływów Wisły środkowej tj. Buga i Narwi — dwie dawne krainy, przypominające swem nazwaniem wiadome imię i pierwiastek. Na- tura położenia okolicy, w której te krainy się nachodzą, odpowiada zupełnie wyobrażeniu o poziomie **wklęsłym i bagnistym** — gdyż są tam dotąd obszerne bagna i topieliska — a dawniej były one bez wątplenia jeszcze większe. — Owe krainy są to **dwie prowincye by- łej Rzeczypospolitej, mianowicie: 1. województwo Narewskie, 2. Zie- mia Nurska.** — Obie prowincye stykają się granicami bezpośrednio z sobą, przylegając wzajem do siebie szeroką ścianą pasu granicz- nego. Województwo, zwane pierwotnie **Narewskiem**, potem Podla- skiem, 26) ciągnęło się długim a wązkim pasmem między Mazow- szem i Litwą na poprzek koryt Buga i Narwi, od Polesia i Ziemi Łukowskiej (z lewego brzegu Buga) do granic Starych Prus, a w szczególności prowincyi Bartonii (na prawym brzegu Narwi). Graniczyło także jeszcze na wschód i północ z województwem Tro- ckim.

Ziemia Nurska przytykała na wschód wprost do tego wojewódz- twa, rozciągając się prawym brzegiem Buga tj. od granic Podlasia u rzeki Narca aż do miasteczka Seroeka na ujściu Buga w Narew. Liczyła się do województwa Mazowieckiego i graniczyła jeszcze od południa z Ziemią Liwską — od zachodu z Ziemią Różańską — od północy z Ziemią Łomżyńską. — W nazwiskach obu krain przypomina się pierwiastek „nor“ w wariantach „nur“ i „nór“ czyli „nur.“ Dostrzegamy dalej w nomenklaturach niektórych miejscowości owych prowincyj toż samo powtórzenie. Mianowicie w województwie **Narewskiem** miasto **Narew** — rzekę **Narew** — rzeki **Narewkę** i **Narosł**,

25) Jak dawno przedtem to województwo początki swoje wzięło, niemogłem się nigdzie doczytać, rozumiem jednak, że dopiero 1585. i bodaj nie pierwszym (tu był wojewodą Jan Sapieha w roku 1514 jako go czytam na liście Zygmunta I. o prawach i przywilejach narodu Ruskiego; ale się jeszcze pisał na t n czas Narewskim, nie Podlaskim. (Ks. Kasp. Nie- siecki: Korona Polska Tom I. art. „Podlaskie województwo.“

obie wpadające do Narwi od prawego brzegu. 27) W Ziemi Nurskiej, miasto **Nur** nad Bugiem, niegdyś ludne i kupujące, bo utrzymujące znaczny handel zbożowy wodą z Gdańskiem. — ztąd jeszcze za Zy- gmunta III. dostatkami słynne. Był tu gród starożytny, od którego wzięta nazwę Ziemia Nurska; a w niej jeden z powiatów zwał się powiat Nurski. Był tu także zamek bardzo dawny na wzgórzu, **ręką ludzką usypanem**, a w nim rezydował starosta **Nurski**. Kiedy **Nur** założonym został, na to pamiętnika niema. Dalej nachodzim w Ziemi Nurskiej rzekę **Nurzec** wpadającą z prawego brzegu do Bu- ga i rozgraniczającą Ziemię **Nurską** od województwa **Narewskiego**, nachodzim oraz i wieś **Nury** w parafii Lubelskiej. 28) Nagromadze- nie rzeczonych nazw miejscowych w takiej liczbie i ważności; z po- dobieństwem do źródłosłowowego brzmienia i przysługaniem przed- miotom **jednej** prawie natury — w obrębie niewielkiego kąta ziemi, żadną miarą nieobszerniejszego nad sto mil geograficznych (□ 29); daje słuszny pochód do wierzenia: że owe imiona są pamiętnikiem osia- dłego tu niegdyś narodu „**Nórów**“, któremu rzeczywiście archeogra- fowie pobyt w **tym**, a nie innym punkcie właśnie naznaczają. 30) Mniemanie to popiera sam wzgląd na dawność nazw; gdyż wiadomo: iż takowe sięgają najodleglejszej starożytności. (D. c. n.)

27) Już Nestor w swym Iatopisie (stron. 6, w wydaniu Tymkowskiego) po- wiada: „... se sut inyi jazyci, iże dań dajut Rusi: Czud', Meria, Weś, Muroma, Czeremis, Mordwa, Perm, Peczera, Jam, Tylwa, Zymigola, Kors, **Norowa**, Lyb.“ — Co uczony August Bielowski tłumaczy; „... te są obce narody, które hołdują Rusi: Czudy, Mery, Wesy, Maromezycy, Czeremisy, Mordwa, Perm, Peczera, Jam, Litwini, Żmudzini, Kurowie, **Narewianie**, Liw.“ (Bibliot. Naukow. Zakładu im. Ossoliń. Tom I. 1842. str. 135.) — Iżali owi Narewianie siedzieli nad Nar- wią północną lub raczej Narwią południową (tj. podlaską) dziś roztrząsać niepodobna; lecz bliskość położenia wobec Rusi kijow- skiej, zdawa się przemawiać za przypuszczeniem: że Narewianie byli w istocie czudzy lub lotewscy mieszkańcy z nad brzegów Narwi podlaskiej.

28) Okrom tu wymienionych, nachodzą się powtórzenia pierwiastku **nor** w wa- riantach **nar**, „**nor**“ i „**nier**“ w bardzo wielu miejscowościach dzisiej- szej gubernii Augustowskiej, pogranicznej byłemu województwu **Narewskiemu** i Ziemi **Nurskiej**; a mianowicie osady: **Naragiele**, **Nar- kuńce**, **Naruny**, **Nierawy**, w powiecie Sejneńskim, — **Narkuny**, **Nierowce**, **Norwidy**, w powiecie Kalwaryjskim, — **Narawkiele**, **Narawy**, **Narejki**, **Narkuny**, **Narkwiecie**, **Nartele**, **Nar- wojsze**, **Norejki**, w powiecie Maryampolskim. — Zkupienie tak ja- wne owych nazw wyłącznie wśród ludności litewskiej (przypomina- my tu jeszcze rzekę **Neris** (Wilja), oraz miasto i rzekę **Narocz** (w byłym wojew. Wileńskim), mogłoby upoważnić do wniosku: że sta- rożytny naród **Nórów**, był pochodzenia i języka bałtyckiego.

29) Między: 39° 10 min. — 41° 50 min. długości i (na wschód południka wy- spy Żelaznej); a między: 52° — 53° 46 m n. szerokości północnej.
30) Vide: *Schaffarik, Slawische Alterthümer, übersetzt v. Wulke (I. Band. S. 198.)*

Wychowanie publiczne.

Stan szkół, nauk i uczniów w roku 1856.

(Ob. N. 14 Dod. tyg.)

Uniwersytet lwowski.

Podzięk akademików podług wyznania.

W roku szkolnym 185⁶/₇. (Dokończenie.)

Wydziały	Kurs	Wz. kat.	Gr. kat.	Kat. Ormia.	Dis- unci	Proto- stanci	Izra- lici	Razem
Teologiczny . . . . . Jurydyczny . . . . . Filozoficzny	Zimowy	49	220	—	—	—	—	269
		222	57	5	6	1	16	307
		34	6	—	—	—	8	48
Razem		305	283	5	6	1	24	624
Teologiczny . . . . . Jurydyczny . . . . . Filozoficzny	Letni	48	219	—	—	—	—	267
		215	49	4	6	—	16	290
		29	7	—	—	—	8	44
Razem		292	275	4	6	—	24	601

Podzięk akademików podług narodowości.

Wydziały	Kurs	Niem- ey	Węgry	Cześć	Polacy	Rusini	Wo- lusi
Teologiczny . . . . . Jurydyczny . . . . . Filozoficzny	Zimowy	3	1	—	46	219	—
		101	2	1	141	55	7
		18	—	1	22	7	—
Razem		122	3	2	209	281	7
Teologiczny . . . . . Jurydyczny . . . . . Filozoficzny	Letni	3	1	—	45	218	—
		94	2	2	138	48	—6
		21	—	—	16	7	—
Razem		118	3	2	199	273	6

Przegląd egzaminów, dysputacji i promocyi.

Wydziały	E g z a m i n a				
	z apro- bacją	z repro- bacją	Dysputy	Promo- eyi	Farmaceuci
Teologiczny	—	—	1	1	Z farmaceu- tów 13 skła- dało rygoroz a 3 otrzymało dyplom.
Jurydyczny	22	—	5	5	
Filozoficzny	—	—	—	—	
Razem	22	—	6	6	

Przegląd udzielanych nauk. Wydział teologiczny [w zimowym kursie.

	na tydzień	go- dzin	slu- chaczów
1. Historia kościelna	9	68	po łacinie
2. Archeologia biblijna	4	68	„ „
3. Język hebrajski i egze- getyka biblijna	5	68	po łacinie i hebrajsku
4. Syryjski i chaldejski ję- zyk	2	12	„ „
5. Hermeneutyka biblijna	4	70	„ „
6. Grecki język i biblijna egzegetyka	5	70	„ „ i grecku.
7. Wyższa biblijna egzege- tyka	2	10	„ „ „
8. Pedagogia	2	73	po niemiecku.
9. Teologia dogmatyczna	9	18	po łacinie.
10. Teologia dogmatyczna	9	56	po rusku.
11. Teologia moralna	9	74	po łacinie.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
12. Teologia pastoralna . . .	9	9		po polsku.
13. Teologia pastoralna . . .	9	48		po rusku.

W letnim kursie:

1. Historia kościelna . . .	9	66		po łacinie.
2. Nauka biblijna starego zakonu	5	66		" "
3. Język hebrajski i egzegetyka biblijna	4	66		po łacinie i hebrajsku.
4. Arabski język	2	11		" " i arabsku.
5. Nauka biblijna nowego zakonu	4	70		" "
6. Grecki język i egzegetyka biblijna	5	70		" " i grecku.
7. Wyzsza egzegetyka	2	18		" " " "
8. Pedagogia	2	96		po niemiecku.
9. Teologia dogmatyczna	9	17		po łacinie.
10. Teologia dogmatyczna	9	55		po rusku.
11. Teologia moralna	9	72		po łacinie.
12. Teologia pastoralna	9	9		po polsku.
13. Teologia pastoralna	9	49		po rusku.

Wydział jurystyczny w zimowym kursie.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
1. Historia niemieckiego (państwa i prawa) . . .	5	107		po niemiecku.
2. Prawo rzymskie	10	142		" "
3. Prawo kanoniczne	4	101		" "
4. Niemieckie prawo pospolite	5	23		" "
5. Austriacki kodeks cywilny	9	60		" "
6. Austriacki kodeks karny	5	66		" "
7. Ekonomia polityczna	4	34		" "
8. Austriackie postępowanie sądowe cywilne	9	45		" "
9. Umiejętność policyjna	4	29		" "
10. Austriackie prawo handlowe i wekslowe	4	25		" "
11. Prawodawstwo finansowe	2	41		" "
12. Prawodawstwo administracyjne	4	32		" "
13. Prawo narodów	3	14		" "
14. Austriackie prawo akcyjne, <i>Practicum</i>	1	61		" "
15. Sądowa medycyna	4	42		" "
16. O zbrodni dzieciomordu	1	50		" "
17. Postępowanie przy asfiksyi	1	138		" "
18. Austriackie prawo górnicze	4	17		" "
19. Umiejętność rachunkowości	7½	14		" "

W letnim kursie.

1. Prawo rzymskie	na tydzień	9	90	po niemiecku.
2. Historia prawodawstwa niemieckiego	" "	6	90	" "
3. Pandekta	" "	10	6	" "
4. Encyklopedia nauk jurystycznych	" "	4	21	" "
5. Filozofia prawa	" "	5	69	" "
6. Prawo kościelne	" "	5	140	" "
7. Kodeks cywilny austriacki	" "	6	73	" "
8. Postępowanie karne austriackie	" "	5	74	" "
9. Umiejętności finansowe	" "	4	4	" "
10. Statystyka austriacka	" "	4	19	" "
11. Austri. sądowe postępowanie cywilne	" "	5	30	" "
12. Statystyka europejska	" "	3	13	" "
13. Austri. prawodawstwo finansowe	" "	6	15	" "
14. Polskie prawo prywatne	" "	4	47	" "
15. Praktyka przy medycynie sądowej	" "	2	92	" "
16. Nauka rachunkowości	" "	7½	15	" "
17. Teoria statystyki	" "	1	64	" "
18. Egzegeza legis Aquileae	" "	1	133	" "
19. Źródła i literatura prawodawstwa austriackiego	" "	1	43	" "
20. Nauka ustaw administracji austr.	" "	4	47	" "

Wydział filozoficzny w zimowym kursie.

a) Przedmioty filozoficzno-historyczne.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
1. Filozofia moralna	6	138		po niemiecku.
2. Historia filozofii	3	8		" "
3. Historia starożytności	3	13		" "
4. Historia austriacka	5	46		" "
5. Cwiczenia histor.	2	9		" "
6. Pedagogia	2	73		" "

b) Matematyczno-fizyczne nauki.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
7. Rachunek interalny i diferencjonalny	3	10		" "
8. Astronomia teoret.	3	6		" "
9. Fizyka experiment.	5	19		" "
10. Cwiczenia praktyczne fizyczne	3	7		" "
11. Nowa elektryka nauka	1	15		" "
12. Zoologia	5	11		" "
13. Królestwo zwier.	2	11		" "
14. Cwiczenia prakty.	1	2		" "
15. Mineralogia	5	11		" "
16. Organografia roślin	2	9		" "
17. Chemia anorganiczna	5	11		" "
18. Analiza ciał anorganicznych	1	8		" "
19. Praktyczne ćwiczenia chemiczne	38	7		" "

c) Filologiczne nauki.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
20. Grecka syntaxis	3	9		i grecku.
21. Platona Protagoras	2	9		" "
22. Cwiczenia z Herodota	2	9		" "
23. Roczniki Tacyty	2	10		" i po łacinie.
24. Historia literatury niemieckiej	3	18		" "
25. Götthego poezya i proza	2	21		" "
26. Język halicko-rus.	2	25		po rusku.
27. Literatura ruska	3	59		" "

W letnim kursie.

a) filozoficzno-historyczne nauki.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
1. Logika	3	29		po niemiecku
2. Metafizyka	3	12		" "
3. Historia i literatura filozofii prawa	1	23		" "
4. Historia starożytności	4	14		" "
5. Historia prawa rzymskiego	3	24		" "
6. Cwiczenia historyczne	2	8		" "
7. Pedagogia	2	96		" "

b) Nauki filologiczne.

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
8. Encyklopedia filologiczna	3	9		po niemiecku
9. Cicerona mowa pro Milone	2	10		po niem. i po łac.
10. Cwiczenia z Iliady Homera	2	7		po niem. i po grec.
11. Cwiczenia z listów Horacego	2	9		po niem. i po łac.
12. Götthego dramata	3	10		po niemiecku
13. Mithologia niemiecka	2	5		" "
14. Język halicko-ruski	2	35		" "
15. Historia literatury ruskiej	3	75		" "

c) matematyczno-fizyczne nauki

	na tydzień	godzin	sluchaczów	po
16. Geometria analityczna	4	4		po niemiecku
17. Rachunek inacyonalny	2	4		" "
18. Mechanika	4	9		" "
19. Cwiczenia fizyk. praktyczne	3	3		" "
20. Nowa elektryki nauka	1	18		" "
21. Elektro Statyka i Dynamika	3	2		" "
22. Wycieczki zoologiczne	2	10		" "
23. Botanika ogólna i szczegółowa	5	10		" "
24. Cwiczenia botaniczne	2	11		" "
25. Chemia organiczna	5	10		" "
26. Analiza ilości	1	10		" "
27. Cwiczenia chemiczne praktyczne	36	6		" (C. d. n.)